

Journal of Comparative Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 11, No 21, Autumn / Winter 2020

**From “The Odyssey”, by Homer to “Saray”
Azerbaijani folk legend (a comparative Study)**
(Scholarly-Research)

Safoura Tork Ladani^{1*}, Pari Rezaie²

Introduction

From the beginning of history, certain human traits such as goodness, self-sacrifice, forgiveness, and loyalty have always been respected, praised and accepted by all nations and tribes. This intercultural property and the repeatability of the traits results in the formation of the archetypes. In this inquiry we try to study the commonalities between two mythical literary works, "Odyssey" and "Saray". In essence, these two myths share common themes and meanings. For this purpose, we will have a brief overview of the mythical critique and the framework of its formation in the context of ancient Greek literature and the primitive society of the tribal Azerbaijan. We will eventually analyze these common features in the "Saray myth" and "myth of Odyssey" and examine the factors that led to these mental (subjective) commonalities and made them to become mythical. Furthermore, we will compare and analyze the role of woman in the realization of the "archetype of loyalty."

¹ .Corresponding author, Associated Professor of French Language and literature, Department of French language and literature, Faculty of foreign languages, University of Esfahan, Iran: safouraladani@yahoo.com

² . Master of French Language and literature, Department of French language and literature, Faculty of foreign languages, University of Esfahan, Iran: Pary.rezaie@gmail.com

Date Received: 2015. 08. 24

Date Accepted:2015.11. 02

Methods

The role of "archetypes" in these two myths is very bold. As far as we know, the study of archetypes falls into the realm of mythical criticism. The history of mythical criticism method should start from the school of British anthropology and anthropological studies such as Edward Taylor and James Frazer and the Cambridge Hellenists; however, in the twentieth century, especially after the introduction of the concepts of "collective unconscious" and "archetypes" by Carl Gustav Jung, this method became more literary. Besides, anthropological studies which were enjoying the myths and literature gave way to the creation of works that, using these theoretical models, merely analyzed literary works and myths. In this regard, it can be said that "archetypes - images, characters, narrative themes, typical themes, and other types of literary phenomena are present in all literary works and consequently they provide a foundation to study the mutual communication between works." (Makaryak, 1384: 401) Similarly, according to this approach, there is no difference between the images of ancient myths and modern-day stories.

Results

Penelope has a high level of intelligence and consciousness. In fateful situations, it is very hard to understand her reaction. The Penelope's loyalty, cleverness, and humility portrays an ideal Greek woman, in such a way that she is referred to as the wisest woman. (Homer, 1373: 411) In the absence of her husband, she is kind to the poor. When confronted by Ulysses in the guise of a beggar, she treats the stranger with hospitality which was one of the signs of civility at that time. When Ulysses returns, we see another characteristic of the ideal wife. During this period, she obeys her husband so Ulysses defeats the enemies. We find another striking example of this cleverness as a wife in Penelope's vigilance, on the condition of finishing the rug to present one of her husband's aggressors. We see clearly the role of "the spinning wheel" archetype and the conquest of time in the 'Penelope' myth. Likewise, Penelope had been weaving the carpet during the day, and at darkness of the night she had been untwisting the woven strands in the sunshine to delay completing the carpet and not have to choose anyone to give it to. In this manner, she was able to stay away from her enemies for three years.

The legend of Saray is about a girl who loses her mother at birth, and her father takes care of her alone. After her being engaged to Aydin, her fiancée goes away for a long time. In the meantime, the Khan of the region, which was rich in wealth and power, comes to seek Saray. With Saray's resistance, Khan of the tribe threatens to kill her, and Saray inevitably follows him, but in the midst of the way, she gets frustrated of Aydin and the tribe's people coming to help, she drops herself into the Apache River and no trace of her is ever found. Nowadays, the love story of Saray has become a myth for chastity, purity, and pure love. (N, K: Sefidgar Shahaneghi, 1998: 78) No particular author has written this story. It has been passed down to future generations orally. According to Jung, the myth is the collective unconscious of a tribe or nation. When dreams and aspirations of the individuals of a tribe or nation become collective, myths are formed.

Discussion

According to Jung's theory, man has two individual and collective unconscious. He calls the second part of the subconscious, which is the deepest psychological layer of the human mind, "the collective unconscious." Jung considered this collective psyche to be a collection of ancient prehistoric experiences. (N.K. Ghaemi, 2019:35) These archetypes can include concepts, codes, and patterns that bring the same concepts to a broader level in the human mind with different cultures. In these two myths we find similar archetypes that can include: supra-human, superhuman forces, antagonist, goddesses, loyalty, the guarantor of the family survival, and water-saving purity of Saray.

In women's myths, they also have supernatural, prominent and sublime characteristics. In fact, it is only in the myth that woman magically intertwines with transcendental and dissimilar tests. (Kezazi, 1988: 20) Penelope is the daughter of a legendary creature and the wife of King Ithaca, Ulysses; she is the Golden Goddess like Aphrodite and Artemis. (Homer, 1999: 423) Similarly, "Saray" has distinct family and personality traits. (Nabati, 1993: 4) Compared to the other women around them, these women themselves are highly ranked, as well. Not only they are superior in appearance, but they also have feminine intelligence and sincerity.

Myths are typically influenced by supernatural forces. The gods and goddesses willingly cause innumerable incidents for the heroes. Sometimes they are the helping force who come to their aid at the end of the predicaments and sometimes they themselves cause the predicament. In the story of Odyssey, Ulysses incites the wrath of the Goddess by trespassing the temple. However, Athena, goddess of war and wisdom, is always a supporter and collaborator of the couple at difficult times; at some points in time, Apollo, Artemis and Zeus's brother do not hesitate to help Penelope. (N.K: Pour Mokhber, 1996: 73) Even in the story of Saray, there is no presence of the gods, the antagonist has the power over other people in such a way that no one is able to confront him. In this story, only Aydin is portrayed as the person who is capable of confronting Khan; however, ultimately due to Aydin's absence, we see this qualification and might in Sarai. Due to having some of the spiritual attributes which made them associated with the inner world and the subconscious, women in mythology have always exhibited transcendent and distinct behavior. Jung also points to the feminine characteristic that "the female psyche is the embodiment of all feminine psychic tendencies in the male soul, such as vague emotions and moods, predictive conjectures, the receptivity of rational affairs, the capacity for personal love, the pleasures of nature, and last but not the least, is the relationship with the 'unconscious'. (Jung, 2010: 259)

The most prominent antagonist of the myth of Odyssey can be described as goddesses, Penelope-seekers, and even a group of servants of Ulysses. On the other hand, Khan and his men are the only antagonists of the Saray's legend.

In the story of Odyssey, we see that this war is not the battle of humans but the battlefield of the gods and goddesses. Human beings who are powerful because of these strong creatures have the ability to overcome their enemies. Owing to these creatures' rancor, a war between human beings is formed and with their intervention, one side wins and the other side defeats. Likewise, in the Saray myth, without the presence of the conflict of the gods, the antagonist plays the role of a dominant human being. Khan alone is enough to cause tension in a tribe.

From "The Odyssey", by Homer to "Saray" Azerbaijani folk legend

The absence of a spouse can be interpreted as the disruptive factor of the story. The agent or agents of evil exploit this opportunity and covet the property of others. The conflicts between these two stories are based on these absences. Fulfilling promise is the most striking similarity between the two stories. In spite of the absence of their spouses, none of these women fails to fulfill their covenants and find themselves bound by the covenants. Subsequently, they are trying to face the challenge. In the story of Saray, not only the inhabitants, but also anyone else can protect Saray against Khan, as a result, they place this responsibility on her own shoulder, hence she dies heroically. Penelope, too, is in charge of protecting the boy and the inhabitants of the Ulysses Palace. Due to the presence of these women, these legends perpetuate to be found in the collective memory of the people. Apparently, every epic and myth seems to represent only the narrative of the heroic battle, but a deeper examination of the way in which the emergence and role of women in myth and epic advances in the process of these stories revealed that they were not ineffective but influential and they have been very important in advancing the whole process (see: Hariri, 1986: 8).

In the story of Saray, water can be a symbol of "passage" and "purity test". Being surrounded by the Apache River, in pursuit of purity and chastity, Saray seeks to preserve not only Azeri women but her entire tribe, both men and women. The tragic ending also multiplies the effect of Saray's story because although both women have faith in the return of their husbands, when Saray gets disappointed of Aydin's coming, she becomes a boundary between Apache bridge and Aydin. Here is where the burden of the responsibility of Aydin and the tribe falls entirely on Saray's shoulders. She must exhibit the prejudice of the tribe on her own and become the acting agent of the story. It is only Saray who has to create the legend single-handedly. The potential for denouement can be seen in Saray, but Penelope can only keep struggling with the hope of her husband and son, Ulysses and Telmac, returning and aiding. The ending of the story completes with Ulysses presence. In other words, this story belongs to Ulysses, not to Penelope. Ulysses' final action keeps Penelope as a sub-actor because she is not capable of substantially addressing the challenge; nevertheless, the only external factor at that moment to help Sarai is the quiet Apache River, when there is no sign of its tranquility. At that

From "The Odyssey", by Homer to "Sarai" Azerbaijani folk legend

moment, the river starts roaring, for this reason, the story of purity and chastity of "Sarai" will remain forever in the Moghan Plain and be recognized not only as a symbol of the Azeri woman and among the Turkish people, but among all people.

Conclusion

The history, collective memory, and folk literature of every country expresses various and sundry myths and epics. Loyalty and protection of values are archetypes which transcend the distances and distinctions among human beings, particularly women, and lead them to act throughout time and across nationalities and ethnicities. Throughout history, these two women have been extensively praised, have inspired the great writers, and at long last have been recorded as archetypes of womanhood and purity symbolism in the history. In spite of the fact that these epics have been written in different cultural and literary origins, they still have common themes and concepts.

By comparing the epics of Penelope and Saray, who have been selected from different cultures and distinct points of time and places, it can be seen that in the legend of Penelope, the zenith of her heroism signifies in being loyal to her spouse. The prime drive of the story of Penelope is in love with her husband, children and more accurately the family; nonetheless, in the Azeri myth, the woman's heroism is manifested in her purity and chastity, due to the fact that neither the child nor even the marriage issue is fully addressed in the story. Neither the story of children nor marriage union have completely brought up, by virtue of keeping a promise to her cousin and not having a marriage bond. Love for spouse and child is at the core of Penelope's actions. Penelope acts based on this component. By contrast, this attribute of loyalty for Saray is reflected more as a response to preserve the ideals and beliefs of a tribe.

Keywords: *Odyssey, Saray, Penelope, loyalty, Legend, Folk Literature.*

نشریه ادبیات تطبیقی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان
سال ۱۱، شماره ۲۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۸
از «ادیسه» هومر تا «سارای» افسانه فولکلور آذری
(بررسی تطبیقی)
(علمی - پژوهشی)

صفورا ترک لادانی^۱

پری رضایی^۲

چکیده

اسطوره‌ها همواره جایگاه ویژه‌ای در ادبیات و فرهنگ ملت‌ها داشته‌اند. اشتراکات موجود در اسطوره‌های ملت‌های مختلف، بیانگر علاقه و التفات ایشان به موضوعاتی خاص و مورد احترام در نزد آنهاست. در این مقاله با توجه به اهمیتی که به اعتقادات و ارزش‌های اخلاقی در این اسطوره‌ها داده شده‌است، به بررسی مفهوم وفاداری از خلال دو شخصیت داستانی، «پنه‌لویه» و «سارای»، می‌پردازیم. ابتدا شخصیت زن و جایگاه ویژه آن در هریک از این افسانه‌ها مورد تحقیق و بررسی قرار خواهد گرفت و در ادامه، به مفاهیم اسطوره‌ای این دو شخصیت پرداخته خواهد شد؛ مفاهیمی که موجب می‌گردند تا این دو زن به کهن‌الگوی وفاداری تبدیل گردند. در این پژوهش با تکیه بر رویکرد نقد اسطوره‌ای که بیانگر ناخودآگاه جمعی ملل و اقوام است، به شرح و بیان این موضوع در این دو اثر می‌پردازیم و به این سؤال پاسخ داده خواهد شد که چه عواملی منجر به این اشتراکات ذهنی می‌گردد و این دو زن را تا مرز اسطوره‌شدن پیش می‌راند.

واژه‌های کلیدی: ادیسه، سارای، پنه‌لویه، وفاداری، افسانه، ادب عامه.

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه اصفهان، ایران (نویسنده مسئول): safouraladani@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه اصفهان، ایران: Pary.rezaie@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۸/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۶/۲

۱- مقدمه

از بدو تاریخ برخی خصلت‌های انسانی همواره موردستایش، احترام و قبول تمام اقوام و ملت‌ها بوده است. ویژگی‌هایی چون نیکی، ایثار و بخشش، بی‌تردید از سوی تمام انسان‌ها به‌عنوان ویژگی‌های برتر یک انسان کامل مورد توجه قرار گرفته است. خصلت وفاداری نیز از این امر مستثنی نبوده، چنان‌که نمود آن را به‌دفعات در ادبیات جهان و ملل مختلف، خصوصاً از طرف جنس زن، به شکل‌های گوناگون شاهد بوده ایم. این ویژگی میان فرهنگی و تکرارپذیری خصلت‌ها، موجب شکل‌گیری کهن‌الگوها می‌شود.

در این جستار سعی بر آن است تا به مطالعه وجوه مشترک میان دو اثر اسطوره‌ای، «ادیسه» و «سارای»، پرداخته شود. اگرچه این دو اثر از لحاظ ویژگی‌های جغرافیایی، زمانی و حتی فرهنگی تشابهی با یکدیگر ندارند و امکان تأثیرپذیری و تأثیرگذاری به دلیل ویژگی‌های جامعه ایل‌نشین آذربایجان و یونان باستان بعید به نظر می‌رسد، آن‌چنان‌که در ادامه به این موضوع خواهیم پرداخت، این دو اسطوره در بطن خود از مفاهیم و مضامین مشترکی برخوردارند.

به این منظور، نظری مختصر به نقد اسطوره‌ای و چارچوب شکل‌گیری آن در دو بستر ادبیات یونان باستان و جامعه بدوی ایل‌نشین آذربایجان خواهیم افکند و سرانجام، به تحلیل نمود این ویژگی‌ها در «افسانه سارای» و «اسطوره ادیسه» و عواملی که منجر به این اشتراکات ذهنی شده و این زنان را تا مرز اسطوره‌شدن پیش برده است، خواهیم پرداخت. درنهایت نیز نقش زن را در تحقق «کهن‌الگوی وفاداری» مقایسه و تحلیل خواهیم کرد.

ضرورت این پژوهش را می‌توان در بررسی اسطوره‌های ایرانی و ارائه تصویری از اشتراکات آن در باورها و آرمان‌های ملت‌های مختلف با محور قرار دادن و به نمایش گذاشتن جلوه‌های از خودگذشتگی و وفاداری در تأثیری که در ناخودآگاه جمعی برجای گذارد عنوان کرد.

۱-۱- پیشینه پژوهش

بررسی و تطبیق کهن‌الگوها، همواره توسط نویسندگان و صاحب‌نظران حوزه نقد ادبیات کشورهای مختلف انجام گرفته است و از این میان، ایلید و ادیسه هومر به‌عنوان بارزترین اسطوره در ادبیات غرب، طلایه‌دار معرفی شخصیت‌های افسانه‌ای با ویژگی‌هایی

منحصربه‌فرد بوده و با قهرمانان داستانی دیگر ادبیات‌ها مقایسه شده است؛ به گونه‌ای که مقالات و کتب مختلفی به زبان‌های مختلف در این زمینه به رشته تحریر درآمده است. در کشور ایران و به زبان فارسی در باب این موضوع مقالات بی‌شماری نوشته شده است که هرکدام به بررسی زوایای مختلف این آثار پرداخته‌اند؛ به‌عنوان مثال، می‌توان به مقاله‌ای تحت عنوان «سیمای زن در شاهنامه فردوسی و ایلید و ادیسه هومر» که توسط رقیه نیساری تبریزی در مجله ادبیات فارسی واحد خوی در باب مقایسه شخصیت زن در این دو اثر نگاشته شده است، اشاره کرد که به بررسی همه‌جانبه اخلاقیات زنان در دو اثر پرداخته است اما در مورد «افسانه سارای» در آثار «ابوالقاسم نباتی» تحقیقی صورت نگرفته است. ما در این تحقیق برآنیم تا به‌طور خاص، موضوع وفاداری را در وجود قهرمان زن در افسانه هومر با افسانه فولکلور آذری در اشعار ابوالقاسم نباتی، به‌عنوان نماد قهرمان زنی که از نجبا و شاهزادگان نبوده است و از میان مردم عادی انتخاب شده است، مورد بررسی قرار دهیم.

۲- نقد اسطوره‌ای و کهن‌الگو

نقش «کهن‌الگوها» در این دو اسطوره بسیار پررنگ است. همان‌طور که می‌دانیم، بررسی کهن‌الگو در حیطه نقد اسطوره‌ای جای می‌گیرد. تاریخچه شیوه نقد اسطوره‌ای را باید از مکتب انسان‌شناسی انگلیس و پژوهش‌های انسان‌شناسانی چون ادوارد تیلور و جیمز فریزر و هلنیست‌های کمبریج آغاز کرد اما در قرن بیستم، به‌خصوص بعد از ارائه مفاهیم «ناخودآگاه جمعی» و «کهن‌الگو» توسط کارل گوستاو یونگ، این روش بیشتر جنبه ادبی به خود گرفت و مطالعات انسان‌شناسانه‌ای که از اسطوره‌ها و ادبیات سود می‌جستند، جای خود را به خلق آثاری دادند که با استفاده از این الگوهای نظری، صرفاً به تحلیل آثار ادبی و اساطیری می‌پرداختند. در این راستا می‌توان گفت که بدین ترتیب، «کهن‌الگوها - تصاویر، شخصیت‌ها، طرح‌های روایی و درون‌مایه‌های نوعی و سایر پدیده‌های نوعی ادبیات، در تمام آثار ادبی حضور دارند و بدین صورت، شالوده‌ای را برای مطالعه ارتباطات متقابل آثار فراهم می‌آوردند». (مکاریک، ۱۳۸۴: ۴۰۱) همچنین بر اساس این رویکرد، تفاوتی میان تصاویر اسطوره‌های عهد باستان و داستان‌های امروزی وجود ندارد.

۳- جایگاه «سارای» و «ادیسه» در ادبیات یونان و ایران

شخصیت‌های اساطیری یونان باستان، به دلیل آنکه بستر شکل‌گیری اساطیر ادبیات اروپا را تشکیل می‌دهد، در بسیاری از این آثار ظاهر می‌گردد. داستان‌های «ایلیاد و ادیسه» بخشی از ادبیات شفاهی یونان باستان است که هومر آن‌ها را گردآوری نموده و به نظم کشیده است. جامعه بدوی، بستری مناسب را برای خلق اسطوره‌های ماندگار و غنی فراهم می‌آورد. این بستر بکر را در داستان «سارای» نیز شاهد هستیم.

ایل‌های عشایری در دوران قدیم، دارای ویژگی بدوی و دور از زندگی شهرنشینی بودند. آنان به دلیل آنکه هنوز با اقوام دیگر در هم آمیخته نشده بودند، دارای افکار، جهان‌بینی و آرمان‌های مخصوص به خود بودند که بیانگر تمایز آنان از دیگر اقوام است. این ویژگی منحصر به فرد، منجر به اسطوره‌سازی این داستان فولکلور شده است. از دیگر ویژگی‌های بارز این داستان، می‌توان به جنبه شفاهی آن اشاره نمود که موجب می‌شود اسطوره همچنان پویا باقی بماند. (ن.ک: فرای، ۱۳۶۳: ۱۲) به گونه‌ای که هنوز نیز جز به صورت ناکامل، توسط برخی شعرای ترک که شاخص‌ترین آنان «ابوالقاسم نباتی» است، به رشته تحریر درنیامده است.

۴- بررسی شخصیت پنه‌لویه

«پنه‌لویه» از هوش و خودآگاهی بالایی برخوردار است. در موقعیت‌های سرنوشت‌ساز، پی بردن به عکس‌العمل وی بسیار سخت است. وفاداری، ذکاوت و فروتنی «پنه‌لویه»، تصویری از یک زن ایدئال یونان باستان را به نمایش می‌گذارد؛ به طوری که از او به عنوان خردمندترین زنان یاد می‌شود. (هومر، ۱۳۷۳: ۴۱۱) تمام این ویژگی‌ها موجب می‌شود او به عنوان یک قهرمان زن کلاسیک شناخته شود. او در غیاب همسرش اداره خانه را به دست می‌گیرد و با فقرا مهربان است. هنگامی که با «اولیس»، در لباس یک گدا روبه‌رو می‌گردد از این غریبه با مهمان‌نوازی که از نشانه‌های ادب شهروندی آن زمان است، رفتار می‌کند اما آنچه بدیهی به نظر می‌رسد، این است که «پنه‌لویه» در صورتی به پیروزی می‌رسد که «اولیس»، به شهر خود بازگردد. در غیر این صورت او نمی‌تواند بر خواستگاران فائق آید. وی با تدابیر خود فقط سعی می‌کند که تا بازگشت همسرش دشمنان را آرام نگه دارد تا به او و حکومت همسرش تعدی ننمایند. هنگام بازگشت «اولیس»، یکی دیگر از ویژگی‌های همسر ایده‌آل را در او مشاهده می‌نماییم. در این مدت

وی از همسرش تمکین می‌نماید تا «اولیس» دشمنان را از پای درآورد. این حرکت را می‌توان جزء ویژگی‌های کامل یک قهرمان سنتی زنانه دانست. نمونه بارز دیگری از این ذکاوت را در تدبیر «پنه‌لوپه»، در شرط اتمام بافت فرش برای پذیرش یکی از متعدیان به شوهرش، به‌عنوان همسر می‌بینیم. نقش کهن‌الگوی «چرخ ریسندگی» و غلبه بر زمان را در اسطوره «پنه‌لوپه» به‌خوبی شاهد هستیم. «همه ایزد بانوان سرنوشت و زمان، به‌طور نمادین ریسنده و بافنده هستند؛ چنان‌که شب و روز دو خواهرند که منسوج زمانی یا نسج فضایی و زمانی آفرینش کیهانی را می‌بافند.» (امیر قاسمی، ۱۳۹۱: ۷۳) به همین ترتیب، «پنه‌لوپه» روزها به بافت فرش مشغول بود و شب‌ها رشته‌هایی که در روشنایی خورشید بافته‌بود، در تاریکی شب می‌شکافت تا فرش به سرانجام نرسد و مجبور به انتخاب کسی نشود. به این صورت، او توانست به مدت سه سال از گزند دشمنانش در امان بماند.

۵- بررسی شخصیت سارای

افسانه «سارای» یا «سارا»، از جمله افسانه‌های مردمی در سرزمین آذربایجان است؛ داستان کوتاهی که سرنوشت دختری ایل‌نشین را به تصویر می‌کشد. وفاداری «سارای» به عهد و پیمانی که با نامزدش، خان چوپان بسته‌بود، محور اصلی این روایت از داستان است.

این افسانه درباره دختری است که از بدو تولد، مادر خود را از دست می‌دهد و پدرش به‌تنهایی سرپرستی وی را به عهده می‌گیرد. هنگامی که او قدم به بزرگ‌سالی می‌گذارد، از لحاظ ویژگی‌های اخلاقی، منش، شخصیت و همچنین زیبایی ظاهری، مورد احترام و تمجید دیگران قرار می‌گیرد. پس از قرار ازدواج وی با «آیدین»، نامزد وی برای سرپرستی گله، برای مدت طولانی، به جایی دور از آن ناحیه می‌رود. در این بین، خان آن منطقه که از ثروت و قدرت بسیاری برخوردار است، به خواستگاری «سارای» می‌آید. با مقاومت «سارای»، خان ایل وی را تهدید به مرگ می‌کند و «سارای» ناچار به دنبال خان می‌رود اما در میانه راه که از آمدن «آیدین» و افراد ایل ناامید می‌شود، خود را به آب رودخانه «آپاچی» می‌سپارد و هیچ‌گاه اثری از وی پیدا نمی‌شود. امروزه داستان زندگی سارا در قالب اسطوره‌ای برای عفت، پاکدامنی و عشق پاک و بی‌آلایش درآمده‌است. داستان

سارای، ورد زبان مردم آذربایجان و به‌ویژه زنان این دیار است. (ر.ک: سفیدگر شهانقی، ۱۳۷۷: ۷۸)

صورت مکتوب این داستان، به نویسنده خاصی تعلق ندارد و به‌صورت سینه‌به‌سینه به نسل‌های بعدی منتقل شده‌است. با این وجود، از شکل افسانه خارج شده و به‌صورت اسطوره درآمده‌است. به عقیده «یونگ» اسطوره، ناخودآگاه جمعی یک قوم محسوب می‌شود. هنگامی که رؤیایها و آرمان‌های افراد یک قوم جمعی شود، اسطوره شکل می‌گیرد.

۶- پنه‌لویه و سارای دو اسطوره جاودان زنانه

طبق نظریه «یونگ»، انسان دارای دو ناخودآگاه فردی و جمعی است و در همین بخش دوم است که تفاوت وی با نظریه ناخودآگاه «فروید» تمایز پیدا می‌کند. به اعتقاد وی، ضمیر ناخودآگاه فردی نیمه تاریک روان انسان را شامل می‌شود که دربردارنده خاطرات فراموش شده و تمام خصوصیات و کیفیاتی است که زمانی آشکار بوده اما به دلایلی واپس زده شده یا مورد غفلت قرار گرفته‌است. با این حال، نمود آن را می‌توان در ناخودآگاه فردی مشاهده نمود. او بخش دوم ضمیر ناخودآگاه را که عمیق‌ترین لایه‌های روانی ذهن انسان را تشکیل می‌دهد، «ناخودآگاه جمعی» می‌نامد. این بخش کلی، جمعی و غیرشخصی و در همه ادیان مشترک است و از خلال آگاهی شخصی، پاره‌ای از حالات، رفتارها و تمایلات نمونه‌وار مشابه را در همگان بروز می‌دهد. «یونگ» این روان جمعی را شامل مجموعه‌ای از تجربه‌های کهن پیشاتاریخی می‌داند. اگرچه این تجربه‌های کهن به‌طور مستقیم قابل تشخیص نیستند، تأثراتی از خود بروز می‌دهند که شناخت آنها را امکان‌پذیر می‌کند و در «کهن‌الگوها» متبلور می‌شوند. (ن.ک: قائمی، ۱۳۸۹: ۳۵)

این کهن‌الگوها می‌تواند شامل مفاهیم، رمزها و الگوهایی باشد که مفاهیم یکسانی را در سطح وسیع در ذهن بشر، با فرهنگ‌های متفاوت، متبادر نماید و مفاهیمی چون عشق، قدرت، فناپذیری، آفرینش و یا رمزها و نمادینگی چون قهرمان، پیر خردمند،... دربردارد. این الگوها بآنکه از ضمیر ناخودآگاه شخصی سرچشمه نمی‌گیرد، به‌صورت موروثی از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد و در نهایت، به‌عنوان آرمان یا جهان‌بینی در آنان بروز و ظهور می‌یابد.

در این دو اسطوره کهن الگوهای مشابهی را می‌یابیم که از آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۶-۱- فرا انسان

در اساطیر، زنان نیز دارای ویژگی‌های فراطبیعی، بارز و والایی‌اند. آنان اغلب به خانواده‌های اصیل و اشرافی تعلق دارند و این برتری، موجب تمایز آنان نسبت به سایر زنان می‌شود، این تفاوت نه تنها در نیاکان و اصل و نسب آنان، بلکه در ویژگی‌های رفتاری، ظاهری و همچنین در طرز نگرش آنان نیز نمود بارزی دارد. به‌واقع، زن «تنها در اسطوره است که به شیوه‌ای جادویی، به یاری آزمون‌های فراسویی و از گونه‌ای دیگر درمی‌آمیزد و یکی می‌شود. او چون پاره‌ای از جهان با هنگامه‌ها و تبوتاب‌های شگرف هستی که در برون خاموش و فرو مرده می‌نماید، درمی‌آمیزد و با آنها هنباز و دم‌ساز می‌گردد.» (کزازی، ۱۳۶۷: ۲۰)

«پنه‌لوپه»، دختر یک موجود افسانه‌ای و همسر پادشاه «ایتاکا»، اولیس، است؛ او همچون آفردیت و آرتیمیس، «الهه زَرین» است. (هومر، ۴۲۳: ۱۳۷۸) «سارای» نیز به همین‌گونه، دارای ویژگی‌های متمایزی از لحاظ اصالت خانوادگی و شخصیتی است. (نباتی، ۱۳۷۲: ۴) پدر وی، بزرگ ایل و مورد احترام تمام بزرگان ایلات مغان است و نامزد وی، مهم‌ترین نقش را در حفاظت از ایل دارد و شاخص‌ترین جوان ایل است.

خود این زنان نیز از مرتبه بالایی در مقایسه با اطرافیان خود برخوردارند. آنان نه تنها دارای برتری‌های ظاهری، بلکه دارای هوش و متانت زنانه‌اند. با این حال، گاهی این ویژگی‌های والا، موجب آزار آنان از طرف دشمنانشان می‌شود.

۶-۲- نیروهای مافوق بشری

اسطوره‌ها معمولاً تحت تأثیر نیروهای فراطبیعی قرار دارند. خدایان و الهه‌ها با خواست خود، حوادث زیادی را برای قهرمان به وجود می‌آورند؛ گاه چون نیروی یاری‌دهنده، در اوج مخمصه‌ها به یاری آنان می‌شتابند و گاه، خود عامل به وجود آمدن مخمصه می‌شوند.

در داستان «ادیسه»، «اولیس» با تعدی به معبد، خشم الهه جنگ را برمی‌انگیزد که این خود عامل سرگردانی‌های چندین‌ساله وی و دوری از همسرش می‌شود. در جایی، «اولیس» خطاب به یکی از الهگان چنین می‌گوید: «ای شهبانو مرا دشوار است سراسر غم‌های خود را برای تو بگویم زیرا که ساکنان آسمان، اندوه بسیار بهره‌من کرده‌اند.» (هومر، ۱۳۷۸: ۱۵۲) با این حال، «آتنا» (Athena)، الهه جنگ و خرد، همواره حامی و

یاری‌گر این زوج در مراحل دشوار است؛ در برهه‌هایی از زمان «آپولو»، برادر «آرتمیس»، نیز از کمک به «پنه‌لوپه» دریغ نمی‌کند. همچنین این الهه، در همراهی با «زنوس»، در زمان مبارزه اولیس با خواستگاران پنه‌لوپه، به کمک او می‌شتابد و به این ترتیب اولیس موفق می‌شود که متعديان به حکومت و خواستاران همسرش را از میان بردارد. این حضور به قدری پررنگ است که پیروزی اولیس بدون دخالت این خدایان و الهه‌ها امکان‌پذیر نیست. (ر.ک: پورمخبر، ۱۳۷۵: ۷۳)

در داستان «سارای» اگرچه از حضور خدایان خبری نیست اما ضدِ قهرمان، دارای قدرتی مافوق افراد دیگر است؛ به گونه‌ای که کسی را یارای مقابله با او نیست. در این داستان، «آیدین» تنها کسی است که توان مقابله با خان را دارد و در نهایت، در غیاب آیدین، این شایستگی و توان را در «سارای» می‌بینیم.

اگرچه این زنان از قدرت بدنی بالایی همچون قهرمانان مرد برخوردار نیستند، دارای خرد و هوش سرشاری‌اند که از این جهت قهرمان مرد را یاری می‌دهند. در داستان «ادیس»، «پنه‌لوپه» در بند و محاصره خواستگاران است که در پی تصاحب وی و حکومت همسرش هستند. همان‌طور که در این داستان شاهد این مسئله هستیم «همیشه زنان وظیفه چاره‌جویی و راهنمایی را به عهده‌دارند و مردها عهده‌دار عمل و حرکت هستند». (امیر قاسمی، ۱۳۹۱: ۷۱) «پنه‌لوپه»، همچون کهن‌الگوی شاهزادگان، در این مدت بیست‌ساله، در انتظار بازگشت همسر می‌ماند. «سارای» نیز تا آخرین لحظات، به امید بازگشت «آیدین» منفعل می‌ماند اما تأخیر «آیدین» باعث می‌شود که حوادث سیر دیگری بیابند و در نتیجه، گره پایانی به دست خود «سارای» گشوده شود.

زنان در اساطیر به سبب برخورداری از برخی ویژگی‌های روحی و معنوی که آنها را با عوالم باطنی و ضمیر ناخودآگاه مرتبط می‌ساخته‌است، همواره رفتاری ماورایی و دیگرگون از خود نشان می‌دهند. یونگ نیز به این شاخصه زنانه این چنین اشاره می‌کند که «روان زن، تجسم تمام تمایلات روانی زنانه در روح مرد است، مانند احساسات و حالات عاطفی مبهم، حدس‌های پیش‌گویانه، پذیرا بودن امور منطقی، قابلیت عشق شخصی، احساس خوشایند نسبت به طبیعت و آخر از همه ولی نه کمتر از همه، رابطه با «ضمیر ناخودآگاه» است.» (یونگ، ۱۳۸۹: ۲۵۹)

۷- ضدقهرمان

«ادیسه» دارای ساختاری تودرتو است؛ به این معنا که این داستان از بخش‌های بسیاری تشکیل شده است و با به تعادل رسیدن وضعیت داستان، گره تازه‌ای در داستان به وجود می‌آید؛ بنابراین، در هر قسمت از داستان و بعد از گذشتن از سد موانع، مانع جدیدی بر سر راه قهرمان ظاهر می‌شود. این موانع در هیئت ضدقهرمان در مقابل قهرمانان داستان قد علم می‌کنند. برجسته‌ترین ضدقهرمان‌های این اسطوره، الهگان، خواستگاران «پنه‌لویه» و حتی جمعی از خدمتکاران «اولیس» هستند.

برخلاف ادیسه، داستان سارای به دلیل ریشه‌های واقعی‌اش از یک هسته مرکزی برخوردار است و خبری از حوادث فرعی در آن نیست. خان و افرادش تنها ضدقهرمانان این افسانه هستند اما نیروی آنان به قدری زیاد است که در مقابل یک ایل می‌ایستند. به‌طور کلی، داستان‌ها و افسانه‌ها در ادبیات عامه، بستر مناسبی برای تقابل نیروهای خیر و شر به شمار می‌روند. اسطوره نخستین، حکایت و روایت درگیری نیکی و بدی است. در اسطوره، نمایندگان نیکی و بدی، خدایان و پادشاهان‌اند. وقتی نیک و بد رنگ اجتماعی و همگانی به خود می‌گیرد، پهلوانان درگیر آن می‌شوند. اینان مبین دیدگاه و تمایلات مردم در این زمینه‌اند. (ن.ک: عبادیان، ۱۳۸۷: ۱۹۴-۱۹۳)

۷-۱- الهگان

در داستان «ادیسه»، شاهد این هستیم که این جنگ نه جنگ انسان‌ها بلکه میدان نبرد خدایان و الهگان است. انسانی توانایی غلبه بر دشمنان خود را دارد که در پناه و حمایت این موجودات قدرتمند باشد. باخشم آنان، جنگ میان انسان‌ها شکل می‌گیرد و با دخالت آنان، یکی از طرفین پیروز و طرف دیگر نابود می‌شود.

به همین ترتیب در افسانه سارای نیز بی‌آنکه خبری از کشمکش خدایان باشد، نقش ضدقهرمان را انسانی نیرومند ایفا می‌کند. خان به‌تنهایی برای ایجاد تنش در افراد یک ایل کافی است. اگرچه داستان سارای کاملاً رئالیستی است، وزنۀ نیرو در این ضدقهرمان بسیار سنگین‌تر از نیروی انسان‌های عادی است. جوزف کمبل نیز در اثر خود به نام قدرت اسطوره، الگویی معین را برای قهرمان اسطوره‌ای بیان می‌کند: «حتی شاید بتوان گفت در یک قهرمان اسطوره‌ای، کهن‌الگویی وجود دارد که زندگی او در سرزمین‌های گوناگون، توسط گروه‌های کثیری از مردم نسخه‌برداری شده است.» (کمبل،

۱۳۸۰: ۲۰۶) آن چنان که مشاهده می‌کنیم، سیر وقایع در هردو داستان، شخصیت سارای و پنه‌لویه را در چنان چالشی با مصائب قرار می‌دهد که آنها در هیئت قهرمانان اسطوره‌ای ظاهر می‌شوند و در شکل‌گیری وقایع و گره‌گشایی نهایی داستان، نقش اصلی را ایفا می‌کنند.

۸- وفاداری ضامن بقای خانواده

عامل برهم زنده‌ی خط سیر داستان را می‌توان به غیبت همسر تعبیر نمود. عامل یا عوامل شر، از این فرصت سوءاستفاده و بر دارایی دیگران دندان تیز می‌کنند. کشمکش‌های این دو داستان، بر مبنای این غیبت استوار است.

وفای به عهد را می‌توان برجسته‌ترین تشابه این دو داستان دانست. علی‌رغم غیبت همسر، هیچ‌یک از این زنان تن به شکست عهد خود نمی‌دهند و خود را ملزم به وفای عهد می‌دانند. بدین منظور، سعی می‌کنند با چالش پیش رو مقابله کنند. هنگامی که توان مقابله با چالش را آن چنان که در قهرمان مرد شاهد آن هستیم، نمی‌یابند، چاره‌ای دیگر می‌اندیشند. بدین سبب می‌توان هر دو را زنانی برجسته، محترم و تاریخ‌ساز دانست زیرا اگرچه آنان در ظاهر بی‌سلاح به نظر می‌آیند و چون مردان از نیروی بدنی و جنگاوری زیادی برخوردار نیستند، در آخر باتدبیر خود از این چالش پیروز بیرون می‌آیند. به‌گونه‌ای که در سرزمین خود اسطوره و نماد وفاداری می‌شوند.

چنین داستانی، نیازمند قهرمانان زنانه است؛ زیرا وفاداری از جانب زن است که می‌تواند به اوج زیبایی بیان شود و قهرمان زن را در حد و اندازه‌ی یک اسطوره ارتقا بخشد. با آنکه این زنان تنها نیستند، این چالش عظیم بر دوش آنان قرار می‌گیرد که این خود، عظمت و ایستادگی زن را به شکوه هرچه تمام‌تر به نمایش می‌گذارد. در داستان «سارای» نه‌تنها اهالی ده، بلکه هیچ‌کس نمی‌تواند در مقابل خان از «سارای» حفاظت کند و این مهم بر دوش خود او قرار می‌گیرد؛ بنابراین، او قهرمانانه از جان خود می‌گذرد. «پنه‌لویه» نیز، خود عهده‌دار حفاظت از پسر و اهالی کاخ «اولیس» می‌گردد. این افسانه‌ها به مدد حضور همین زنان است که در خاطره جمعی مردم حضوری مانا پیدا می‌کنند. در این دو افسانه، بار مردانگی بر دوش ظریف زنان قرار می‌گیرد و زنان نیز به‌نوبه خود به‌خوبی در غیاب همسرانشان نقش آنان را ایفا می‌نمایند.

بدون شک حماسه‌های اسطوره‌ای، تاریخ سرگذشت شاهان و نبرد پهلوانان است که این پهلوانی‌ها بدون نقش زن، یک‌سویه و تنها نشانگر مبارزات پهلوانان برای تثبیت حاکمیت و آرمان‌های نژادی آنان است اما به موازات آن، وجود زن در این حماسه‌ها و اسطوره‌ها آنها را از یک‌سویگی خارج می‌کند و به آنها روح و حرکت می‌دهد. شاید تأثیر نقش زن بسیار کم‌رنگ به نظر برسد اما هر نبردی، می‌تواند از بن‌مایه‌های وجودی زنان متأثر باشد. در ظاهر چنان به نظر می‌رسد که هر حماسه و اسطوره، تنها بیان‌کننده روایت نبرد پهلوانان است اما با بررسی ژرفکاوانه می‌توان دریافت که نحوه ظهور و نقش زنان در اسطوره و حماسه، در پیشبرد فرایند حماسه‌ها و اسطوره‌ها بی‌تأثیر نیست، بلکه تأثیرگذار و در پیشبرد روند آن بسیار مهم است. (ر.ک: حریری، ۱۳۶۵: ۸)

هر دو شخصیت در مقابل چالش، تدبیری می‌اندیشند که خواننده را مبهور خود می‌کند. «سارای» چنان وانمود می‌کند که تسلیم خواست خان شده است و به همراه او «مغان» را ترک می‌کند. در حقیقت، این‌گونه با وی مقابله می‌نماید تا در نهایت، تصمیم خود را عملی کند. «پنه‌لوپه» نیز با بررسی شرایط، تظاهر به موافقت می‌نماید تا از گزند خواستگاران در امان بماند.

امید، ویژگی مشترک این دو زن است و به سبب امید است که نیرو می‌یابند. آنان باوری فراتر از واقعیت به همسرشان دارند و تا هنگامی که آنان وارد صحنه شوند، صبر پیشه می‌کنند.

۹- پاک‌سارای، نگه‌دارنده آب

نمادینگی آب، به صورت‌های مختلف در آثار ادبی ظاهر شده است؛ «آفرینش مادی، آزمون و گذر، مایه حیات، درمان‌بخشی و تعمید، تجلیات و زایایی آب. با این توصیفات می‌توان به اهمیت آب پی برد. به همین دلیل است که «سارای»، برای آنکه به «آیدین» وفادار بماند خود را به آب که مظهر پاک‌سارای است، می‌اندازد.

«آب‌ها تداعی‌کننده رطوبت، حرکت دورانی خون و شیرۀ حیات هستند و با خشکی و ایستایی مرگ در تضادند، به همین دلیل، تعمید در آب یا غوطه‌خوردن در آب، نماد بازگشت به پاک‌سارای، مرگ زندگی کهنه و نوزایی زندگی است...» (کوپر، ۱۳۷۹: ۴۵)

آب، در داستان «سارای» می‌تواند بیانگر نماد «گذر» و «آزمون پاک‌سارای» نیز باشد. در داستان‌های اسطوره‌ای، قهرمان داستان با عبور از آب، مرگ معنوی و به دنبال آن زندگی

دوباره را تجربه می‌کند؛ بنابراین، اگرچه عبور «سارای» از آب، به مرگ وی ختم می‌گردد، حضور عنصر آب، نمایانگر حیات معنوی سارای می‌شود. این عبور نه به معنای مرگ و نابودی او بلکه یکی شدن «سارای» با آب که نماد پاکی است را در بردارد زیرا اگرچه جریان رودخانه در اسطوره‌ها نماد گذر زمان است، همین جریان به سبب دائم بودنش در طول سال‌ها، نشانگر ثبات زمان و به تبع آن، جاودانگی «سارای» است. «در اسطوره، مرگ برای مهیاساختن امکانات حیات است و حیات، زمانی که به مرگ مزین می‌شود، تحرک شکوه و معنا پیدا می‌کند.» (امیر قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۰۴) مرگ مادر «سارای» از بدو تولدش می‌تواند آب را که نشان حیات و زندگی است، به نمادی از بطن مادر تعبیر کند. به نوعی در این داستان شاهد اسطوره ظهور دوباره مادر نیز هستیم؛ بنابراین، این بازگشت، نمادی از حیات دوباره است و اشاره به این دارد که بازگشت انسان‌ها به خاک است اما سارای به آب بازمی‌گردد تا تأکیدی بر پاکی و خلوص او باشد. لازم به ذکر است که اهمیت عنصر آب و رودخانه در این داستان، علاوه بر نمادین بودن آن، در نقشی است که در این داستان ایفا می‌کند، چراکه رودخانه در اینجا دیگر یک پدیده بی‌جان نیست و دارای نقش یاریگر و تکمیل‌کننده نقش «سارای» در پایان داستان است. (نباتی، ۱۳۷۲: ۱۲) با این حال، در این داستان فقط کهن‌الگوی وفاداری مطرح نیست، بلکه سارای یک قدم جلوتر نهاده و در پی حفظ پاکی و شرف خود و دیارش است.

مقایسه ویژگی‌ها و موقعیت این دو زن و حضور تأثیرگذار آنان در شکل‌گیری اسطوره‌هایشان، بیانگر این است که شخصیت‌های موردبررسی از ویژگی‌های والایی برخوردارند؛ به گونه‌ای که بین آنها و افراد عادی، تفاوت‌های بنیادین در منش و کردار دیده می‌شود تا جایی که در حد ایزدبانوان ظاهر شده‌اند؛ به نحوی که حتی ایستایی و غلبه بر زمان را نیز در تدابیر آنان مشاهده می‌کنیم. این ویژگی، یعنی غلبه بر عنصر زمان، خود نشانگر ویژگی اسطوره‌ای و مافوق بشری سارای و پنه‌لویه است. همان‌طور که اشاره شد، آب در داستان «سارای» نماد گذر و درعین حال ایستایی و غلبه بر زمان است؛ به نحوی که مرگ «سارای»، نمادی از تولد و جاودانگی او می‌شود. در مورد «پنه‌لویه» نیز بافتن و شکافتن، یادآور الهه‌های سرنوشت و ازسرگیری دوباره روز است.

از نظر تاریخی نیز لازم به ذکر است که «ادیسه»، به یونان باستان تعلق دارد اما افسانه «سارای»، متعلق به زمان جدایی آذربایجان از ایران است. «سارای»، نماد زن مسلمان

ترک است، در حالی که «ادیسه»، باورهای خدایان باستان را در خود دارد. خدایان، در سرنوشت آنان دخالت می‌کنند، آنان را تنبیه می‌کنند یا به یاری‌شان می‌شتابند. گره داستان «ادیسه»، از نفرین خدایان ناشی می‌گردد، درحالی‌که سیر داستان «سارای»، رئال است و این ویژگی، باورپذیری، همزادپنداری و الگوبرداری از شخصیت «سارای» را میسر می‌سازد.

وفاداری، شاکله هر دو داستان را تشکیل می‌دهد اما درباره افسانه آذری، فقط وفاداری به عهد مطرح نیست. «سارای»، با سپردن خود به رودخانه «آپاچی»، در پی حفظ پاکی و عفت و غیرت نه‌تنها زن آذری، بلکه تمام ایل خود، اعم از زن و مرد، است. پایان تراژیک نیز اثر داستان «سارای» را چند برابر می‌نماید زیرا با وجود آنکه هر دو زن ایمن به بازگشت همسرانشان دارند، «سارای»، هنگامی‌که از آمدن «آیدین»، ناامید می‌شود، پل رودخانه «آپاچی»، مرزی می‌شود میان او و «آیدین»، پاکی او و ناپاکی خان و در اینجاست که بار وظیفه «آیدین» و ایل، تماماً به دوش «سارای» می‌افتد. او به‌تنهایی باید غیرت ایل را به نمایش بگذارد و تبدیل به عامل کنشگر داستان شود. تنها «سارای» است که باید به‌تنهایی این افسانه را خلق کند. این ظرفیت گره‌گشایی، در «سارای» دیده می‌شود اما «پنه‌لوپه» فقط می‌تواند با امید بازگشت و یاری همسر و فرزندش، «اولیس» و «تلماک»، به مبارزه ادامه دهد. انتهای داستان پنه‌لوپه با حضور «اولیس» است که شکل می‌گیرد؛ به‌بیان دیگر، این داستان متعلق به «اولیس» است و نه «پنه‌لوپه». کنش نهایی «اولیس» باعث می‌شود که «پنه‌لوپه» در حد یک کنشگر فرعی باقی بماند زیرا قابلیت مقابله اساسی با چالش پیش رو را ندارد اما تنها عاملی بیرونی که آن لحظه به یاری سارای می‌شتابد، رودخانه آرام «آپاچی» است که دیگر در آن لحظه از آرامش آن خبری نیست؛ در آن لحظه به خروش درمی‌آید تا داستان پاکی و عفت «سارای» در دشت «مغان» برای همیشه پابرجا بماند و نه‌تنها به‌عنوان نماد زن آذری و در میان مردمان ترک، بلکه در بین تمام مردم شناخته گردد.

۱۰- نتیجه‌گیری

تاریخ و حافظه جمعی و ادبیات عامه هر کشوری، بیانگر اسطوره‌ها و حماسه‌های گوناگونی است. وفاداری و صیانت از ارزش‌ها از کهن‌الگویی‌های است که از ورای فاصله‌ها و جدایی‌های مرزی بین انسان‌ها و به‌خصوص زنان عبور می‌کند و در تمام ادوار

زمانی و در میان تمام ملیت‌ها و قومیت‌ها، باعث کنش آنان می‌شود. در طول تاریخ، این دو زن بسیار ستوده شده‌اند و منبع الهامات نویسندگان بزرگی شده‌اند و در نهایت، به‌عنوان کهن‌الگویی از زن و نمادینگی پاکی در تاریخ ثبت شده‌اند. این حماسه‌ها اگرچه در خاستگاه فرهنگی و ادبی متفاوتی نگاشته شده‌اند، با این حال دارای مضامین و مفاهیم مشترکی هستند.

با مقایسه حماسه «پنه‌لوپه» و «سارای» که از فرهنگ‌های گوناگون و با فاصله زمانی و مکانی متفاوت انتخاب شده‌اند، می‌توان دریافت که در افسانه «پنه‌لوپه»، اوج قهرمانی وی، در وفاداری به همسرش معنی می‌یابد. محرک اصلی داستان «پنه‌لوپه» در عشق سرشار به همسر، فرزند و به بیان دقیق‌تر خانواده است اما در افسانه آذری، قهرمانی زن در پاکی و عفت او متجلی می‌شود، چراکه در این داستان، نه مسئله فرزند و نه حتی پیوند زناشویی به‌طور کامل مطرح نیست زیرا که بین او و پسرعمویش فقط قولی در میان است و نه پیوند زناشویی. عشق به همسر و فرزند، محور اصلی کنش‌های «پنه‌لوپه» است و بر اساس، «پنه‌لوپه» دست به کنش می‌زند اما این خصلت وفاداری در نزد «سارای»، بیشتر به‌عنوان پاسخی در قبال صیانت از آرمان‌ها و باورهای یک ایل نمود پیدا می‌کند.

فهرست منابع

- امیر قاسمی، مینو. (۱۳۹۱). درباره قصه‌های اسطوره‌ای. تهران: نشر مرکز.
- حریری، ناصر. (۱۳۶۵). فردوسی، زن و تراژدی. بابل: کتاب‌سرای بابل.
- سفیدگر شهانقانی، حمید. (۱۳۷۷). «دیدار آشنا» (مجموعه مقالات مجمع جهانی بزرگداشت نودمین سال تولد استاد شهریار). تهران.
- سفیدگر شهانقی، حمید. (۱۳۸۹). «عناصر فولکلور آذربایجان در اشعار استاد شهریار». فرهنگ مردم. شماره ۱۰، صص ۸۸-۱۱۴.
- عبادیان، محمود. (۱۳۸۷). سنت و نوآوری در حماسه‌سرایی. تهران: مروارید.
- فرای، نورتروب. (۱۳۶۳). تخیل فرهیخته. ترجمه سعید ارباب شیرانی. تهران: نشر دانشگاهی.
- قائمی، فرزاد. (۱۳۸۹). «پیشینه‌ها و بنیادهای نظری رویکرد نقد اسطوره‌ای و زمینه و شیوه کاربرد آن در خوانش متون ادبی». نقد ادبی. جلد ۱۱. صفحه ۵۶-۳۳.
- کزازی، میر جلال‌الدین. (۱۳۶۷). رؤیا، حماسه، اسطوره. تهران: نشر مرکز.

- کمیل، جوزف. (۱۳۸۰). **قدرت اسطوره**. ترجمه عباس مخبر. تهران: نشر مرکز.
- کوپر، جی. سی. (۱۳۸۳). **فرهنگ مصور نمادهای سنتی**. ترجمه ملیحه کرباسیان. تهران: نشر فرشاد.
- مکاریک، ایرنا ریما. (۱۳۸۴). **دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر**. ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی. تهران: آگه.
- نباتی، سید ابوالقاسم. (۱۳۷۲). **دیوان اشعار ترکی**. تدوین سعید محمدزاده صدیق. تبریز: احرار نشریاتی.
- هومر. (۱۳۷۸). **ایلیاد و ادیسه**. ترجمه سعید نفیسی. تهران: علمی - فرهنگی.
- یونگ، کارل گوستاو. (۱۳۸۹). **انسان و سمبل‌هایش**. ترجمه محمد سلطانیه. تهران: جامی.